

ПОЛНИ АСПЕКТ СТРАТЕГИЈА СУОЧАВАЊА СА СТРЕСОМ И ЊИХОВЕ ПОВЕЗАНОСТИ СА ПОТЕНЦИЈАЛОМ ЗА РАЗВОД

Ивана Стризовић, Јелена Шакотић-Курбалија*,
Биљана Трифуновић

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад, Србија

**jelenasakotickurbalija@gmail.com*

Апстракт

Истраживање је спроведено са циљем утврђивања повезаности стратегија суочавања са стресом и потенцијала за развод супружника. Ослањајући се на Левингеров модел кохезивности партнерског односа и Боденманов модел стреса, очекивано је постојање полних разлика у суочавању са стресом, те да ће неадаптивне стратегије суочавања са стресом бити у позитивној вези са потенцијалом за развод брака, док ће адаптивне стратегије суочавања са стресом бити повезане са нижим потенцијалом за развод брака. У истраживању је учествовало 378 брачних парова. Потенцијал за развод мерен је скраћеном верзијом Индекса брачне нестабилности (Marital Instability Index: Booth, Johnson & Edwards, 1983; преузетом из Тадинац и сар., 2005), а стратегије суочавања са стресом регистроване су скалом Brief COPE (Carver, 1997). Резултати су показали да жене при суочавању са стресним ситуацијама у већој мери користе самоометање, порицање проблема и вентилирање и да су склоније тражењу емоционалне и инструменталне подршке, као и окретању ка религији, док мушкарци у већој мери злоупотребљавају супстанце. Начин суочавања са стресним ситуацијама био је статистички значајно повезан са потенцијалом за развод. Мушкарци који поричу проблем, користе емоционалну подршку, ређе користе вентилирање, прихватају проблем и ређе се самоокривљују – имају већи потенцијал за развод. Са друге стране, испитанице које су навеле да чешће користе емоционалну подршку и у мањој мери користе вентилирање имају већи потенцијал за развод. Добијени резултати су у складу са основним теоријским претпоставкама овог рада.

Кључне речи: потенцијал за развод, суочавање са стресом, брачни квалитет, партнерски односи.

GENDER ASPECTS OF COPING WITH STRESS AND THEIR CONNECTION WITH THE POTENTIAL FOR DIVORCE

Abstract

The study was conducted in order to determine the relationship between the coping strategies and divorce potential in couples. Based on the Levinger's Model of cohesiveness and Bodenmann's stress-model, the existence of gender differences in coping with stress was expected, and that the non-adaptive coping skills were to be positive about the potential for divorce, while the adaptive strategies of coping with stress should be linked with a lower potential for divorce. 378 couples have participated in this study. The instruments used were the Brief COPE Scale (Carver, 1997) and a short form of the Marital Instability Index (Booth, Johnson & Edwards, 1983; retrieved from Tadinac et al., 2005). The results showed that the woman in dealing with stressful situations use self-destruction, denial of problems and venting, and also search for emotional and instrumental support. On the other hand, in dealing with stressful situations, males abuse substances. Using logistic regression it was showed that within both males and females there are significant differences between the coping strategies and divorce potential. Looking at the results more precisely, the males who deny the problem, use emotional support, rarely use venting, accept problems and rarely self-blame themselves have greater divorce potential. On the other hand, women who more frequently use emotional support and venting have greater divorce potential. The results are in line with the basic theoretical assumptions of this study.

Key words: divorce potential, coping, marriage quality, partnership.

УВОД

Током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века, услед великог пораста развода бракова, дошло је до повећања броја истраживања у подручју брачне нестабилности. Међутим, у стручној литератури честа је конфузија појма брачне нестабилности са појмом квалитета брака, чији се узрок може пронаћи у чињеници да при објашњавању ових појмова аутори полазе од различитих теоријских становишта (Обрадовић, Лукинац, Радман и Шишко, 1992). Тако, теорија социјалне размене, чије су основне поставке садржане у Теорији међузависности (Thilbaut & Kelley, 1959), претпоставља да су развој, раст и евентуални распад блиских веза последица социјалне размене, прецизније, размене добитака и губитака међу самим партнерима и између партнера и других особа и појмове брачног квалитета и брачне стабилности посматра као истоветни концепт. Наведену теорију је модификовао Левингер (Levinger) конструишући Модел кохезивности партнерског односа (1976). Сматрајући да међусобна привлачност партнера у комбинацији са баријерама везаним за прекид везе чини брак квалитетним и стабилним, а присуство пожељније алтернативе делује разорно на брачне односе, Левингер прави ра-

злику између брачног квалитета и брачне стабилности. Он разликује четири типа брачног односа:

1. Висок брачни квалитет / стабилан (партнери су задовољни и брак је стабилан);
2. Висок брачни квалитет / нестабилан (партнери су задовољни, али је брак нестабилан);
3. Низак брачни квалитет / стабилан (партнери су незадовољни, али је брак стабилан);
4. Низак брачни квалитет / нестабилан (партнери су незадовољни, а брак је нестабилан).

Након ове дистинкције, потенцијал за развод или брачна нестабилност дефинише се као мања или већа емотивна и формална нарушеност брачних односа (Обрадовић и Чудина-Обрадовић, 1998), као текући сукоб у браку због комуникацијских проблема, неслагања о родитељским улогама, финансијских потешкоћа и неповерења, који, уколико се не решавају, могу довести до брачних проблема и на крају до развода брака (Струјић, 2014).

Истраживања која су за предмет имала испитивање брачне стабилности указала су на то да она значајно корелира са квалитетом брака, при чему су предиктивни фактори брачне нестабилности незадовољство браком, брак без деце, ниски породични приходи итд. (Обрадовић и Чудина-Обрадовић, 1998). Резултати истраживања различитих аутора (Carrère, Buehlman, Gottman, Coan & Ruckstuhl, 2000; Gager & Sanchez, 2003; Huston Niehuis & Smith, 2001; Karney & Bradbury, 1995a, 1995b; Kurdek, 1999) указују на то да је квалитет брачних односа најзначајнија детерминанта брачне стабилности. Аутори из Србије (нпр. Тошић и Тодоровић, 2011; Шакотић-Курбалија, 2011; Шакотић-Курбалија и Курбалија, 2012a, 2012b; Шакотић-Курбалија, Курбалија, Михаић и Јестровић, 2014) и региона (нпр. Čudina-Obradović i Obradović, 2006; Obradovic & Cudina-Obradovic, 2000) такође истичу значај повезаности квалитета брачног односа и брачне стабилности. Ови налази су у складу са метааналитичком студијом коју су спровели Karney и Bradbury (1995b), а која је показала да је женама за брачну стабилност најважније виђење квалитета брачног односа, мушкарцима је за брачну стабилност најважније брачно сексуално задовољство, док им је виђење квалитета брачног односа тек трећи фактор према важности за предвиђање брачне стабилности. Такође, утврђено је да је женино виђење квалитета брачног односа први фактор који води ка разводу или помаже у његовој превенцији (Cross & Madson, 1997; Karney & Bradbury, 1995a).

Резултати истраживања спроведеног у нашој средини (Шакотић-Курбалија и сар., 2014) указују на то да потенцијал за развод брака јесте значајно повезан са жениним виђењем квалитета брачног односа, и то, пре свега са њеним задовољством браком и брачним односом,

али уједно показују да квалитет брачног односа у релативно малој мери доприноси стабилности брака (имају 34% заједничке варијансе), док испитане социодемографске варијабле објашњавају тек додатна 3% варијансе брачне нестабилности. Овај налаз сугерише потребу за експлорацијом предиктивне моћи других варијабли. Управо су из ових разлога постављена питања о различитим факторима који се могу сматрати узрочницима брачне нестабилности.

Један од значајних срединских чинилаца који утиче на брачну стабилност је стрес. Велика количина стресних ситуација у комбинацији са неадаптивним стратегијама суочавања са стресом временом доводи до пада у задовољству браком, као и до брачне нестабилности (Cohan & Bradbury, 1997; Harper, Schaalje & Sandberg, 2000). При томе је установљено да већи утицај на пад брачне стабилности имају свакодневни микростресори него појединачни стресни животни догађаји (Bodenmann, Lederman & Bradbury, 2007). Показано је и да су свакодневни стресори међу најважнијим предикторима развода (Bodenmann et al., 2007). Осим самих стресора, на задовољство браком и брачну стабилност утиче и начин суочавања са стресним ситуацијама. Одређена истраживања утврдила су полне разлике у начинима суочавања са стресним ситуацијама и показала да при суочавању са брачним проблемима и потешкоћама мушкарце карактерише компетитивно понашање и оријентисаност на задатак. Са друге стране, показано је да се жене у већој мери понашају просоцијално, асертивно и емпатично. Жене су такође склоније већој бризи, конфликтима и тражењу других активности ван брака како би одговориле захтевима које стварају брачни проблеми (Bouchard, Sabourin, Lussier, Wright & Richer, 1998; Hobfoll, Dunahoo, Ben-Porath, & Monnier, 1994).

Један од истраживача који је поставио модел који много више спецификује улогу стреса у брачном односу и разводу брака био је Боденман (Bodenmann 1995, 2000). Према овом моделу, мањи стрес који се догађа изван везе, али утиче на везу, јесте веома штетан. Овај стрес доводи до ерозије брачног квалитета полако и увелико ван свести о томе. Стрес утиче на брачни квалитет тако што најпре смањује време које брачни партнери проводе заједно. То резултира смањењем заједничких доживљаја, слаби осећај заједништва, што за резултат има слабији потенцијал за суочавање са стресним ситуацијама (Bodenmann, 1995). Даље, спољашње стресне ситуације утичу на смањење квалитета комуникације међу партнерима (комуникација је отежана и обично усмерена на негативне догађаје). Овакве стресне ситуације могу утицати на то да партнери у већој мери показују анксиозност, ригидност и непријатељство (Bodenmann, 1995). Сви ови фактори утичу на међусобно отуђивање, што повећава брачну нестабилност и на крају доводи до развода брака (График 1).

График 1. Боденманов стрес-развод модел (1995)

Дакле, као што се из наведеног модела може увидети, стресне животне ситуације повећавају потенцијал за развод партнера. Као и Левингер (1976), и Боденман (2005) наводи да постоји неколико фактора који утичу на то да ли ће до развода брака доћи или не. Ти фактори су:

- 1) присуство олакшавајућих околности или алтернатива (нпр. понуда пресељења у друго место, нови посао или нови партнер);
- 2) одсуство важних инхибирајућих услова (нпр. препреке као што су високи верски или морални стандарди, присуство деце) и
- 3) појава довољно релевантних окидача (нпр. ванбрачне афере).

У прилог Боденмановом моделу говоре студије које су показале да су партнери који се разводе наводили да је немогућност преваладавања стресних догађаја била један од разлога који су утицали на брачну нестабилност и због којих је на крају дошло до развода брака (Kitson, 1992).

Истраживања која су за предмет имала однос стратегија суочавања са стресом супружника и брачном стабилношћу су двојака. Одређена истраживања испитивала су дијадно суочавање са стресом у контексту брачне стабилности (Dehle, Larsen, & Landers, 2001; Kuijer et al., 2000). Ова истраживања показала су да позитивне форме дијадног суочавања са стресом (емоционална подршка, емпатија, помагање партнеру у решавању проблема, заједничко опуштање и сл.) повећавају брачну стабилност. Студије су указале на значајну повезаност стратегија суочавања са стресом и брачне дисфункције и развода (Bodenmann & Cina, 2000; Pasch & Bradbury, 1998). Друга група истраживања за предмет је имала стратегије суочавања са стресом појединца у брачном односу. Овим истраживањима показано је да

успешније стратегије суочавања са стресом сваког супружника повећавају брачну стабилност. Насупрот томе, коришћење избегавања, самоокривљавања и недостатак активног решавања проблема повезани су са повећањем брачне нестабилности (Bodenmann & Cina, 2000).

Као што се из наведеног може закључити, резултати претходних студија указали су на доследну повезаност начина суочавања са стресом и брачне нестабилности. Међутим, прегледом литературе може се установити да постоји мали број истраживања (нпр. Шакоћић-Курбалија, Миљановић, и Курбалија, 2014) у којима су се аутори сличним проблемима бавили у нашој средини. Управо зато, на основу наведених модела, као и у складу са резултатима претходних студија, значајно је испитати постоје ли разлике у начину суочавања са стресним ситуацијама између мушкараца и жена који су у партнерском односу, што је почетни корак у остваривању главног циља овог рада. Кључни циљ овог рада представља утврђивање повезаности начина решавања стресних ситуација са потенцијалом за развод супружника.

На основу резултата претходних истраживања, очекује се да ће мушкарци при суочавању са стресним ситуацијама чешће активно суочавати са њима, док ће жене чешће прибегавати порицању проблема или ће тражити емоционалну и социјалну подршку. Такође, очекује се да ће порицање проблема, склоност ка употреби психоактивних супстанци, као и одустајање од проблема – бити у позитивној вези са већим потенцијалом за развод брака, док ће активно суочавање, планирање и хумор бити повезани са мањим потенцијалом за развод брака.

МЕТОД

Узорак испитаника и начин прикупљања података

Истраживањем је обухваћено 378 брачних парова који живе у Републици Србији (на територијама општина: Нови Сад, Зрењанин, Сомбор, Крагујевац, Пландиште, Суботица и Рума). Испитивање је било анонимно и добровољно. Испитаници који су дали свој пристанак за учешће у студији добили су одговарајућу батерију и попуњавали је потом код куће. Старост испитаница кретала се од 17 година до 64 године (АС = 39,46, СД = 10,59), док је старост њихових партнера износила од 20 до 65 година (АС = 42,09, СД = 10,96). Старосна граница узорка поклапа се са одласком у пензију и дефиницијом старости према којој она почиње са навршених 65 година (Werner i Willis, 2001)

Парови су пре заједничког живота у вези били просечно 34,61 месец (СД = 31,01), док су заједно живели од 3 месеца до 40 година (М = 176,74, СД = 133,44). Од укупног броја парова, њих 77% је у

браку, а 69,6% парова има заједничку децу (од једног до четири дечета). Иако се у одређеним истраживањима сугерише значајна повезаност старости и дужине брака са брачном нестабилношћу (нпр Booth et. al, 1983), у спроведеном истраживању нису постојале значајне корелације између старости испитаника и брачне нестабилности ($r = 0,07$, $p > 0,05$), као ни корелације између дужине брака и брачне нестабилности ($r = 0,05$, $p > 0,05$).

Испитаници су се разликовали по степену стручне спреме, при чему је 44,30% испитаника било средњег образовног статуса. Парови су се разликовали према месту становања (15,1% парова живело је на селу, 2,7% у мањем месту, 10,6% у већем месту, 55,7% у граду и 15,3% у великом граду). Нису забележене значајне полне разлике у степену стручне спреме [$\chi^2(5) = 1,61$, $p > 0,05$], као ни у радном ангажману [$\chi^2(5) = 4,7$, $p > 0,05$]. Више од половине укупног броја парова свој социоекономски статус процењује као просечан (52,1%), док знатно мањи број парова доживљава свој социоекономски статус као бољи (21,96%), односно гори у односу на већину других парова (20,94%).

Варијабле и инструменти

Brief COPE скала (Carver, 1997). Скала се састоји од 28 ставки које се односе на понашања људи у стресним ситуацијама за њих. Скала мери 14 начина суочавања са стресом: самоометање, активно преваладавање, порицање, злоупотребу супстанци, емоционалну подршку, инструменталну подршку, бихевиорално неангажовање, вентилирање, позитивно редефинисање (реинтерпретацију), планирање, хумор, прихватање, религиозност и самоокривљавање. При одговарању на ставке ове скале задатак испитаника је да се присете различитих стресних ситуација које су се догодиле у претходних неколико месеци, те да оцене учесталост понашања на дати начин. Могући одговори су „никад”, „ретко”, „понекад” или „често”. У спроведеном истраживању Кронбахов алфа коефицијент поузданости скале износи 0,82 за мушкарце и 0,78 за жене.

Потенцијал за развод супружника мерен је скраћеном верзијом Индекса брачне нестабилности (Marital Instability Index: Booth, Johnson & Edwards, 1983) преузетом из истраживања спроведеног у Хрватској (Тадинац и сар., 2005). Примењена, скраћена скала састоји се из три ставке на које се одговара са „да” или „не”:

- 1) Да ли сте у протеклој години размишљали о прекиду везе / разводу брака?
- 2) Да ли сте у протеклој години разговарали са пријатељима о прекиду везе / разводу брака? и
- 3) Да ли сте у протеклој години разговарали са партнером/партнерком о прекиду везе / разводу брака?

Оригинална верзија Индекса брачне нестабилности (Marital Instability Index: Booth, Johnson & Edwards, 1983) односила се на период од претходне три године и садржала је још две ставке:

- Да ли сте разговарали о одласку код адвоката? и
- Чак и људи који се веома добро слажу са својим супружницима понекад се запитају да ли њихов брак добро функционише. Да ли сте икада помислили да би Ваш брак могао бити у кризи?

Аутори упитничке батерије примењене у овом истраживању били су свесни да са бројем ставки расте поузданост психолошких мерних инструмената, међутим, изабрали су скраћену верзију, по угледу на колеге из Хрватске (Тадинац и сар., 2005), верујући да постоје значајне културолошке разлике између америчких грађана и грађана који живе на територији бивше СФРЈ по питању консултација са адвокатом, уопште, па и при разматрању развода брака. Друга ставка је искључена, јер је нејасан њен предмет мерења – помишљање на кризу не подразумева помишљање на развод.

Кромбахов алфа коефицијент овако скраћене скале креће се од 0,80 до 0,87, у зависности од испитаног узорка, те је поузданост овог (троајтемског) инструмента у нашој средини сасвим задовољавајућа (Шакотић-Курбалија, 2011; Шакотић-Курбалија и сар., 2014; Шакотић-Курбалија, Курбалија и Капетан, 2016). У овом истраживању Кронбахов алфа коефицијент поузданости скале износи 0,80 за мушкарце и 0,85 за жене.

РЕЗУЛТАТИ

У оквиру Табеле 1 дат је приказ дескриптивне статистике, тачније вредности аритметичких средина, стандардних девијација и вредности Скјуниса и Куртозиса за дистрибуције резултата на скалама Brief COPE скале и скале потенцијала за развод. Вредности Скјуниса и Куртозиса указују на то да дистрибуција не одступа значајно од нормалне.

Као што је наведено, при испитивању постојања разлике у начину суочавања са стресним ситуацијама између мушкараца и жена који су у партнерском односу коришћени су т-тестови за зависне узорке. Поређени су сумациони резултати парова на свих 14 начина суочавања са стресним ситуацијама. Резултати су приказани у Табели 2.

На основу приказаних резултата, можемо закључити да жене при суочавању са стресним ситуацијама у већој мери користе самоометање, порицање проблема и вентилирање. Такође, жене су склоније тражењу емоционалне и инструменталне подршке, као и окретању ка религији. Са друге стране, при суочавању са стресним ситуацијама, мушкарци у већој мери злоупотребљавају супстанце. Нису

добијене статистички значајне разлике у степену коришћења осталих начина суочавања са стресним ситуацијама.

Табела 1. Приказ дескриптивне статистике

	Мушкарци				Жене			
	М	SD	Скјунес	Куртозис	М	SD	Скјунес	Куртозис
Самоометање	2,94	0,75	-0,52	-0,28	3,14	0,63	-0,53	0,07
Акт. превладавање	3,42	0,60	-1,16	1,45	3,41	0,55	-0,86	0,72
Порицање	2,01	0,87	0,43	-0,83	2,13	0,88	0,27	-0,95
Злоуп. супстанци	1,51	0,78	1,39	0,91	1,38	0,69	1,75	2,20
Кор. ем. подршке	2,78	0,85	-0,46	-0,51	3,10	0,77	-0,74	0,12
Кор. инс. подршке	2,59	0,83	-0,24	-0,59	2,87	0,78	-0,44	-0,32
Бих. ангажовање	1,64	0,76	0,85	-0,46	1,71	0,76	0,74	-0,48
Вентилирање	2,33	0,78	0,13	-0,63	2,61	0,73	-0,05	-0,45
Поз. редефинисање	3,31	0,65	-1,00	0,93	3,37	0,61	-1,01	0,99
Планирање	3,45	0,61	-1,37	1,93	3,44	0,54	-1,22	2,10
Хумор	2,82	0,84	-0,54	-,31	2,76	0,87	-0,30	-0,73
Прихватање	3,21	0,65	-0,79	0,47	3,23	0,59	-0,87	1,07
Религиозност	1,95	0,93	0,72	-0,56	2,27	0,98	0,30	-1,07
Самоокривљавање	2,31	0,75	-0,01	-0,52	2,41	0,78	0,13	-0,63
Брачна нестаб.	0,26	0,72	2,82	2,52	0,35	0,85	2,29	2,05

Табела 2. Резултати т-тестова за зависне узорке

Начин суочавања са стресном ситуацијом	AS м	AS ж	AS	SD	t	df	p
Самоометање	2,94	3,14	-0,19	0,81	-4,61	365	0,00
Активно превладавање	3,42	3,41	-0,01	0,69	-0,03	370	0,97
Порицање	2,01	2,13	-0,11	0,92	-2,48	366	0,01
Злоупотреба супстанци	1,51	1,38	0,13	0,86	2,95	368	0,00
Кор. емоц. подршке	2,78	3,10	-0,32	0,90	-6,85	369	0,00
Кор. инстр. подршке	2,59	2,87	-0,27	0,93	-5,57	365	0,00
Бихев. неангажовање	1,64	1,71	-0,07	0,88	-1,52	370	0,12
Вентилирање	2,33	2,61	-0,27	0,90	-5,84	364	0,00
Поз. редефинисање	3,31	3,37	-0,07	0,81	-1,71	370	0,08
Планирање	3,45	3,44	0,04	0,72	-0,10	371	0,91
Хумор	2,82	2,76	0,06	1,09	1,09	369	0,28
Прихватање	3,21	3,23	-0,01	0,74	-0,41	371	0,57
Религиозност	1,95	2,27	-0,31	1,02	-5,96	371	0,00
Самоокривљавање	2,31	2,41	-0,10	0,89	-1,9	394	0,06

При испитивању повезаности начина суочавања са стресним ситуацијама и потенцијала за развод супружника коришћен је статистички поступак вишеструке регресије. Критеријумска варијабла била је резултат на скали брачне нестабилности, док су предикторске варијабле биле резултати на скалама начина суочавања са стресом супружника. Резултати су показали статистички значајну повезаност

између стратегија суочавања са стресом и брачне нестабилности код мушкараца ($R = 0,35$, $F(14) = 3,24$, $p < 0,01$), као и код жена ($R = 0,29$, $F(14) = 2,33$, $p < 0,01$).

Детаљнијим увидом у резултате показано је да су статистички значајан допринос моделу на узорку мушкараца: порицање проблема ($\beta = 0,11$, $t = 2,04$, $p < 0,05$), коришћење емоционалне подршке ($\beta = -0,19$, $t = -2,86$, $p < 0,01$), вентилирање ($\beta = 0,18$, $t = -3,07$, $p < 0,01$) и самоокривљавање ($\beta = 0,13$, $t = 2,49$, $p < 0,05$). На узорку жена, статистички значајан допринос моделу дају коришћење емоционалне подршке ($\beta = -0,22$, $t = -2,32$, $p < 0,05$) и коришћење вентилирања ($\beta = 0,15$, $t = 2,29$, $p < 0,05$). Мушкарци који поричу проблем, користе емоционалну подршку, ређе користе вентилирање, прихватају проблем и који се ређе самоокривљују – имају већи потенцијал за развод. Испитанице које су навеле да чешће користе емоционалну подршку имају и већи потенцијал за развод. С друге стране, испитанице које у мањој мери користе вентилирање имају већи потенцијал за развод.

ДИСКУСИЈА

Истраживање је спроведено у циљу утврђивања повезаности начина решавања стресних ситуација са потенцијалом за развод супружника. Очекивано је да ће порицање проблема, склоност ка употреби психоактивних супстанци, као и одустајање од проблема бити у позитивној вези са већим потенцијалом за развод брака, док ће активно суочавање, планирање и хумор бити повезани са мањим потенцијалом за развод брака. Такође, на основу резултата претходних истраживања очекивано је да ће се мушкарци при суочавању са стресним ситуацијама чешће активно суочавати са њима, док ће жене чешће прибегавати порицању проблема или ће тражити емоционалну и социјалну подршку. Наведене претпоставке су овим истраживањем делимично потврђене.

Резултати су показали да жене при суочавању са стресним ситуацијама у већој мери користе самоометање, порицање проблема и вентилирање. Такође, жене су склоније тражењу емоционалне и инструменталне подршке, као и окретању ка религији. Са друге стране, при суочавању са стресним ситуацијама, мушкарци у већој мери злоупотребљавају супстанце. Нису добијене статистички значајне разлике у степену коришћења осталих начина суочавања са стресним ситуацијама. Добијени резултати у складу су са резултатима претходних истраживања која су показала да при суочавању са проблемима и потешкоћама мушкарце карактерише компетитивно понашање и оријентисаност на задатак, а да се жене у већој мери понашају просоцијално, асертивно и емпатично, као и да су склоније већој бризи, конфликтима и тражењу других активности ван брака

како би одговориле захтевима које стварају брачни проблеми (Bouchard et al., 1998; Hobfoll, Dunahoo, Ben-Porath, & Monnier, 1994).

Резултати би се могли објаснити уопштеним разликама у особинама личности мушкараца и жена и чињеницом да се жене у стресним ситуацијама понашају просоцијално, тражећи емоционалну подршку и утеху. С друге стране, мушкарци су склони да у ситуацијама које су за њих стресне, а које не могу решити проактивно, користе самохендикепирајуће стратегије, попут злоупотребе различитих супстанци. У светлу разматрања ових налаза, пожељно би било испитати коме се жене најчешће обраћају при тражењу емоционалне и инструменталне подршке. Уколико подршку траже од партнера, могуће је да лакше заједнички савладају потешкоће. С друге стране, уколико се подршка добија ван партнерског односа, могуће је да то доводи до отуђења од партнера, што може утицати на брачну стабилност, те повећати потенцијал за развод брака.

Резултати који су се односили на другу претпоставку овог истраживања показали су да је и код мушкараца и код жена начин суочавања са стресним ситуацијама статистички значајно повезан са потенцијалом за развод. Прецизније, мушкарци који поричу проблем, користе емоционалну подршку, ређе користе вентилирање, прихватају проблем и који се ређе самоокривљују – имају већи потенцијал за развод. С друге стране, испитанице које су навеле да чешће користе емоционалну подршку и испитанице које у мањој мери користе вентилирање имају већи потенцијал за развод. Овакви налази су у складу са претходним истраживањима која су показала да су коришћење избегавања, самоокривљавања и недостатак активног решавања проблема повезани са повећањем брачне нестабилности (Bodenmann & Cina, 2000).

Занимљив је налаз да је коришћење емоционалне подршке у позитивној корелацији са потенцијалом за развод и код мушкараца и код жена. Овакав налаз је у супротности са претходним истраживањима која су утврдила да је прибегавање емоционалним одговорима на проблеме и провођење времена у дискусији са пријатељима или породицом о проблемима повезано са високом брачном стабилношћу (Billings & Moos, 1981; Hamilton & Fagot 1988; Stone & Neale, 1984). Разматрајући овакав налаз у контексту Боденмановог модела, могло би се претпоставити да разговарање о различитим стресним ситуацијама са пријатељима и породицом, а не са партнером, може довести до отуђења парова, а затим и повећати брачну нестабилност.

Слични налази добијени су у истраживањима која су испитивала разведене парове. Наиме, када је од парова тражено да се присете шта је довело до развода брака, већина њих као један од проблема наводила је недостатак емоционалне подршке (Schwartzman-Shatman & Schinke, 1993). Такође, у истраживањима се наводи и да у

разводу велику улогу играју дефицити у комуникацији, решавању проблема и суочавању са стресом (Karney & Bradbury, 1995a).

Међутим, како бисмо детаљније испитали ове наводе, неопходно је установити које су то „значајне особе” од којих испитаници у стресним ситуацијама траже емоционалну подршку. У складу са истраживањима која су показала да позитивне форме дијадног суочавања са стресом (емоционална подршка, емпатија, помагање партнеру у решавању проблема, заједничко опуштање и сл.) повећавају брачну стабилност (Bodenmann & Cina, 2000; Pasch & Bradbury, 1998), вероватно је да уколико емоционална подршка од стране партнера изостане, долази до брачне нестабилности.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Истраживања стратегија суочавања са стресом у партнерским односима у стручној литератури добијају све већи значај. Истраживања о начинима на које стрес угрожава партнерске односе неопходна су из неколико разлога. Један од њих је да је стрес распрострањен у савременим друштвима и са собом носи високе личне, социјалне и економске трошкове који могу деловати угрожавајуће на партнерски однос сваког појединца. Ранија истраживања показала су да је стрес повезан са негативним развојем и исходом партнерских односа, да преливање стреса у партнерске односе може изазвати брачне сукобе и угрозити одговарајуће комуникацијске вештине, што може довести до отуђења парова и повећати ризик за развод (Bodenmann et al., 2007).

У овом раду представљени су неки од најважнијих модела о брачној нестабилности, као и утицају стресних догађаја на динамику и развој партнских односа. Левингеров модел омогућава разграничавање појмова брачног квалитета и брачне стабилности, док Боденманов модел спецификује срединске факторе који утичу на брачну нестабилност. Такође, у овом раду покушали смо да спецификујемо које стратегије суочавања са стресом међу супружницима омогућавају превазилажење проблема и чине партнерски однос стабилнијим. Добијени налази представљају делимичну потврду Боденмановог и Левингеровог модела у смислу да олакшавајуће околности попут узајамне социјалне и емоционалне подршке, те коришћење адаптивних стратегија суочавања са стресом доводе до нижег потенцијала за развод. С друге стране, изостанак ових стратегија или коришћење неадаптивних стратегија повећава потенцијал за развод. Добијени налази у складу су и са претходним истраживањима која су показала да успешније стратегије суочавања са стресом сваког супружника повећавају брачну стабилност, док су коришћење избегавања, самоокривљавања и недостатак активног решавања проблема повезани са повећањем брачне нестабилности (Bodenmann & Cina, 2000).

Полне разлике у стратегијама суочавања са стресом добијене у овом раду у складу су са истраживањима која су утврдила полне разлике у начинима суочавања са стресним ситуацијама и показала да при суочавању са брачним проблемима и потешкоћама мушкарце карактерише компетитивно понашање и оријентисаност на задатак, а да се жене у већој мери понашају просоцијално, асертивно и емпатично, да су такође склоније већој бризи, конфликтима и тражењу других активности ван брака како би одговориле захтевима које стварају брачни проблеми (Bouchard, Sabourin, Lussier, Wright & Richer, 1998; Hobfoll, Dunahoo, Ben-Porath, & Monnier, 1994).

Међутим, важно је нагласити да је овај рад усмерен на процену појединца, као и да нису испитани сви значајни аспекти стреса. Другим речима, неопходно је посветити детаљну пажњу природи самих стресора (да ли су хронични или изоловани, да ли се догађају унутар или ван везе). Такође, битно је утврдити процену интензитета стресних ситуација како код појединаца у партнерском односу тако и дијадну процену. Могуће је да би се укључивањем више фактора омогућило и дубље разумевање проблематике овог рада. Будућа истраживања требало би да буду усмерена на изучавање потенцијалних медијатор и модератор ефеката стреса на партнерски однос.

ЛИТЕРАТУРА

- Billings, A. G., & Moos, R. H. (1981). The role of coping responses and social resources in attenuating the stress of life events. *Journal of behavioral medicine*, 4(2), 139–157.
- Bodenmann, G., Ledermann, T., & Bradbury, T. N. (2007). Stress, sex, and satisfaction in marriage. *Personal Relationships*, 14(4), 551–569.
- Bodenmann, G. (2005). *Dyadic Coping and Its Significance for Marital Functioning*. American Psychological Association.
- Bodenmann, G., & Cina, A. (2000). Stress und Coping als Prädiktoren für Scheidung: Eine prospektive Fünf-Jahre-Längsschnittstudie. *Journal Zeitschrift für Familienforschung*, 12, 2.
- Bodenmann, G. (2000). *Stress und Coping bei Paaren*. Göttingen: Hogrefe.
- Bodenmann, G. (1995). A systemic-transactional conceptualization of stress and coping in couples. *Swiss Journal of Psychology/Schweizerische Zeitschrift für Psychologie/Revue Suisse de Psychologie*.
- Booth, A., Johnson, D., & Edwards, J. N. (1983). Measuring marital instability. *Journal of Marriage and the Family*, 45(2), 387–394.
- Bouchard, G., Sabourin, S., Lussier, Y., Wright, J. & Richer, C. (1998). Predictive Validity of Coping Strategies on Marital Satisfaction: Cross-Sectional and Longitudinal Evidence. *Journal of Family Psychology*, 12(1), 112–131.
- Carrère, S.; Buehlman, K.T.; Gottman, J.M.; Coan, J.A.; Ruckstuhl, L. (2000) Predicting marital stability and divorce in newlywed couples. *Journal of Family Psychology*, 14(1), 42–58.
- Carver, C. S. (1997). You want to measure coping but your protocol's too long: Consider the brief cope. *International journal of behavioral medicine*, 4(1), 92–100.

- Cohan, C. L., & Bradbury, T. N. (1997). Negative life events, marital interaction, and the longitudinal course of newlywed marriage. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 114.
- Cross, S. E., & Madson, L. (1997). Models of the self: self-construals and gender. *Psychological bulletin*, 122(1), 5.
- Dehle, C., Larsen, D., & Landers, J. E. (2001). Social support in marriage. *American Journal of Family Therapy*, 29(4), 307–324.
- Gager, C. T., & Sanchez, L. (2003). Two as one? Couples' perceptions of time spent together, marital quality, and the risk of divorce. *Journal of Family Issues*, 24(1), 21–50.
- Hamilton, S., & Fagot, B. I. (1988). Chronic stress and coping styles: A comparison of male and female undergraduates. *Journal of personality and social psychology*, 55(5), 819.
- Harper, J. M., Schaalje, B. G., & Sandverg, J. G. (2000). Daily hassles, intimacy, and marital quality in later life marriages. *American Journal of Family Therapy*, 28(1), 1–18.
- Hobfoll, S. E., Dunahoo, C. L., Ben-Porath, Y., & Monnier, J. (1994). Gender and coping: The dual-axis model of coping. *American Journal of Community Psychology*, 22(1), 49–82.
- Huston, T. L., Niehuis, S., & Smith, S. E. (2001). The early marital roots of conjugal distress and divorce. *Current Directions in Psychological Science*, 10(4), 116–119.
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (1995a). Assessing longitudinal change in marriage: An introduction to the analysis of growth curves. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 1091–1108.
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (1995b). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method, and research. *Psychological Bulletin*, 118, 3–34.
- Kitson, G. C. (1992). *Portrait of divorce*. New York: Guilford
- Kuijjer, R. G., Ybema, J. F., Buunk, B. P., De Jong, G. M., Thijs-Boer, F., & Sanderma, R. (2000). Active engagement, protective buffering, and overprotection: Three ways of giving support by intimate partners of patients with cancer. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(2), 256–275.
- Kurdek, L. A. (1999). The nature and predictors of the trajectory of change in marital quality for husbands and wives over the first 10 years of marriage. *Developmental psychology*, 35(5), 1283.
- Levinger, G. (1976). A social psychological perspective on marital dissolution. *Journal of Social Issues*, 32(1), 21–47.
- Obradović, J., Lukinac, D., Radman, O., & Šiško, Z. (1992). Bračni odnosi i stabilnost braka. *Revija za sociologiju*, 23(3-4), 147–169.
- Obradović, J., & Čudina-Obradović, M. (2006). Dohodak bračnih partnera kao odrednica bračne kvalitete [Income of marital partners as predictor of marriage quality]. *Društvena istraživanja*, 15(1-2 (81-82)), 117–139.
- Obradović, J., & Čudina-Obradović, M. (2000). Correlates of subjective global marital satisfaction in women. *Društvena istraživanja*, 9(1), 41–65.
- Obradović, J., & Čudina-Obradović, M. (1998). Bračna kvaliteta: poimanje, uzroci i posljedice [Marriage quality: understanding, causes and consequences]. *Društvena istraživanja*, 7(4-5 (36-37)), 659–682.
- Pasch, L. A., & Bradbury, T. N. (1998). Social support, conflict, and the development of marital dysfunction. *Journal of consulting and clinical psychology*, 66(2), 219.
- Swartzman-Schatman, B., & Schinke, S. P. (1993). The effect of mid life divorce on late adolescent and young adult children. *Journal of divorce & remarriage*, 19(1-2), 209–218.

- Stone, A. A., & Neale, J. M. (1984). New measure of daily coping: development and preliminary results. *Journal of personality and social psychology*, 46(4), 892.
- Strujić Vladović, A. (2014). Dragocjeno dobro braka i obitelji [Valuable good of marriage and family]. *Drugi nacionalni susret hrvatskih katoličkih obitelji. Služba Božja*, 55(3-4), 372–383.
- Tadinac, M., Kamenov, Ž., Jelić, M. & Hromatko, I. (2005). Što ljubavnu vezu čini uspješnom? [What makes a love affair successful?] Izvještaj s XV Ljetne psihologijske škole, Brač. Zagreb: Odsjek za psihologiju i Klub studenata psihologije
- Thibaut, J. W., & Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*.
- Тошић, М., & Тодоровић, Д. (2011). Подела рада, квалитет брака и родна идеологија [The division of labor, the quality of marriage and gender ideology]. *Социолошки преглед*, 45(3), 393–419,
- Waldinger, R.J.; Schulz, M.S.; Hauser, S.T.; Allen, J.P.; Crowell, J.A. (2004). Reading Others' Emotions: The Role of Intuitive Judgments in Predicting Marital Satisfaction, Quality, and Stability. *Journal of Family Psychology*, 18(1), 58–71.
- Шакотић-Курбалија, Ј., Курбалија Д., и Капетан, А. (2016). Разлике између мушкараца и жена у предикцији потенцијала за развод на основу брачног квалитета [The differences between man and woman in prediction of divorce potential based on quality of marriage]. Шести конгрес психотерапеута Србије: Друштво и психотерапија. Београд: 20.10 –23. 10. 2016. Савез друштава психотерапеута Србије, Зборник резимеа на ЦД-у, 21–22.
- Шакотић-Курбалија, Ј., Миљановић, М. и Курбалија, Д. (2014). Релације брачног задовољства и стратегија суочавања са стресом [Relations between marital satisfaction and coping strategies]. *Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад*, 39 (1), 273–290.
- Шакотић-Курбалија, Ј., Курбалија, Д., Михаић, И. и Јестровић, Ј. (2014). Предикција потенцијала за развод на основу женине перцепције квалитета брачног односа [Prediction of divorce potential based on woman perception of marriage quality]. *Годишњак за психологију*, 10(13), 167–178.
- Šakotić-Kurbalija, J., & Kurbalija, D. (2012a). Spousal approval of recreation as an indicator of marriage quality and stability. *Exercise and Quality of Life*, 4(1), 1–10.
- Шакотић-Курбалија, Ј., Курбалија, Д. (2012б). Повезаност глобалног задовољства браком, квалитета брачног односа и брачне стабилности [The relationship between global satisfaction with marriage, the quality of the marital relationship and marital stability]. *Психијатрија данас*, 44(2), 149–159.
- Шакотић-Курбалија, Ј. (2011). *Карактеристике брачног односа и тражење психолошке помоћи [Characteristics of marital relations and search for psychological assistance]*. Докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.

GENDER ASPECTS OF COPING WITH STRESS AND THEIR CONNECTION WITH THE POTENTIAL FOR DIVORCE

Ivana Strizović, Jelena Šakotić-Kurbalija, Biljana Trifunović
University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad, Serbia

Summary

The scope of this study was to investigate whether or not there are differences in ways of coping with stress between males and females who are in partnership. It was also investigated whether or not coping with stress is associated with the potential for divorce. Based on previous research, it was expected that the males will, in dealing with stressful situations, use active coping, while the woman will deny problems or use emotional and social support. It was also expected that the denial of problems, abuse of substances and giving up will be in positive correlation with divorce, while active coping, planning and humor will lead to smaller divorce potential. The study was conducted on 378 couples. The female participants were between 17 and 64 years old, while the males were between 20 and 65 years old. The respondents differed according to education, place of living and socioeconomic status. The potential for divorce was measured using a short version of the Marital Instability Index (Booth, Johnson & Edwards, 1983), while coping strategies were measured using the Brief COPE Scale (Carver, 1997). Using the t-test for paired samples, results showed that woman in dealing with stressful situations use selfdestruction, denial of problems and venting, and also search for emotional and instrumental support. On the other hand, in dealing with stressful situations, males abuse substances. Using multiple regression it was showed that within both males and females there are significant differences between coping strategies and divorce potential. Looking at the results more precisely, the males who deny problems, use emotional support, rarely use venting, accept problems and rarely selfblame themselves have a greater divorce potential. On the other hand, women who more frequently use emotional support and venting have a greater divorce potential. The contribution of this paper to earlier research could be the fact that the research used participants who are still in partnership. Based on the results we could identify risk factors for divorce and use them in preventing divorce in partner counseling.